V
К - 18

ის გამავრც. საზოგ. გამოცემა № 87.

ლია ჭავჭავაძის
სახალხო ბიბლიოთეკა № 4.

დედა და შვილი

(გუმდვნი პეტრე ნაკაშიძეს).

ავტორის სურათით და მოკლე ბიოგრაფიით.

ტფილისი.
ელექტრომბეჭდავი „იდეალი" მ. კიკნაძისა, ნიკ. ქ. № 6.

1907.

ქ.-შ. წერა-კითხვის გამავრც. საზოგ. გამოცემა № 87.

ილია ჭავჭავაძის
სახალხო ბიბლიოთეკა № 4.

დედა და შვილი

(ვუმდგნი პეტრე ნაკაშიძეს).

ავტორის სურათით და მოკლე ბიოგრაფიით.

ტფილისი.
ელექტრომბეჭდავი „იდეალი" შ. კიკნაძისა, ნიკ. ქ. № 6.
1907.

ილია გ. ჭავჭავაძე.

ილია ჭავჭავაძე.

დაიბადა ს. ყვარელში (თელავის მაზრა) 27 ოქტომბერს 1837 წელს. პირველ — დაწყებითი სწავლა მიიღო სახლში; თერთმეტი წლისა მამამ მიაბარა ტფილისის ერთ კერძო პანსიონში, საიდამაც შემდეგ გადავიდა გიმნაზიაში.

1857 წელს გაემგზავრა პეტერბურგს და შეკიდა უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე. მეოთხე კურსზე იყო, რომ თავი დაანება უნივერსიტეტს სტუდენტების არეულობის გამო, 1861 წ.

1863 წ. დაარსა ჟურნალი «საქართველოს მოამბე», რომელიც გამოდიოდა ერთი წლის განმავლობაში.

1864 წ., მთავრობა რომ გლეხების განთავისუფლებას შეუდგა საქართველოში, ი. ჭავჭავაძე გაგზავნილ იქნა განსაკუთრებულ მინდობილებათა მოხელედ ქუთაისის გუბერნატორთან გლეხებისა და ბატონების ურთიერთობის გამოსაკვლევად.

ამავე წლის ნოემბერში დაინიშნა დუშეთის მაზრის მომრიგებელ შუამავლად, ხოლო 1868 წ. მომრიგებელ მოსამართლედ. 1874 წ. თავი გაანება სახელმწიფო სამსახურს და გადმოვიდა ტფილისში, სადაც მალე დაიკავა სათ.-აზნაურო ბანკის თავმჯდომარის ადგილი.

1885 წ. არჩეულ იქნა წ.-კ. საზოგადოების თავმჯდომარედ და ამ თანამდებობაში დარჩა სიკვდილამდის.

1877 წ. დაარსა ყოველკვირეული გაზეთი «ივერია», რომელიც შემდეგ გადააკეთა ყოველთვიურ ჟურნალად,

ხოლო 1885 წ. დღიურ გაზეთად. 1902 წელს « ივერია » გადასცა სხვებს.

მწერლობა ი. ჭავჭავაძემ დაიწყო 1857 წ., როდესაც « ცისკარში » დაიბეჭდა მისი რამდენიმე ლექსი. შემდეგ მისი ნაწერები იბეჭდებოდა « საქართველოს მოამბეში ». « დროებაში », « კრებულში », « ივერიაში », « მოამბეში ». მის კალამს ეკუთვნის პოემები: « სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდამ » (კაკო ყაჩაღი). « დედა და შვილი », « აჩრდილი », « დიმიტრი თავდადებული », « განდეგილი »; მოთხრობები — « კაცია ადამიანი », « გლახის ნაამბობი », « მგზავრის წერილები », « გლეხთა განთავისუფლების პირველ დროების სცენები », « სახრჩობელაზედ », « ოთარაანთ ქვრივი », « ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი »; მრავალი პუბლიცისტური, პოლიტიკური და კრიტიკული წერილი: « ცხოვრება და კანონი », « აი ისტორია », « სომეხთა მეცნიერნი და ქვათა ღაღადი » და სხ.

ილია ჭავჭავაძე მოჰკლეს 1907 წ. აგვისტოს 30-ს, ს. წიწამურის ახლო. დასაფლავებულია მთაწმინდაზე.

დედა და შვილი

(ვუძღვნი პეტრე ნაკაშიძეს)

გაგვიძეღ, ბერო მინდიავ, მუხლი მაიბი მგლისაო,
გაიყოლიე უმცროსნი, ვისაც თავი აქვს ცდისაო.
ხალხური სიმღერა

აჰა, იმ დროთგან ერთი სახე ამოღებული,
რომელნიც ერთად გვინატრია უცხოეთში ჩვენ,
რომელთ იმედი, ღვთიურ სხივით გაბრწყინვებული,
დღესაც გულში გვაქვს მტკიცე რჯულად, ძმაო,
მე და შენ.

იმ დროთ ავხადე ერთი კუთხე დიდის ფარდისა
და ეს ვიხილე, — მომიტევე მე სითამამე...
ეს არს ნაყოფი ცხოვრებისგან შობილ დარდისა, —
ამით მამართლე, მიიღე და ნუ გამკიცხავ მე.

(სცენად არის ოთახი, რომლის ფანჯრებიც ქუჩას გადაჰყურებენ. ერთ მხრივ ტახტზედ ლოგინში წევს სნეული, ძალიან მი:უსტებული და მოხუცებული დედა).

დედა

თუმცა სიცოცხლე სნეულთათვის წვალება არი,
მაგრამ, ჰე ღმერთო, გმადლობ, ამ დღეს რომ
შემასწარი,
და აქამომდე არ მოჰკვეთე ჩემი ცხოვრება:
ჩემი მამული, საქართველო, დღეს მიცოცხლდება!
ხალხი აზვირთდა, ხალხი აღსდგა, ხალხი მოქმედობს,
ერთის ზღვიდამა მეორემდე ერთს ფიქრსა ჰფიქ-
რობს, —
და ეგ ფიქრია ჩვენის ქვეყნის თავისუფლება!...
დიდია ხალხი, როს ეს გრძნობა წინ წარუძღვება!
ერთი შვილი მყავს საყვარელი და სანატრელი,
იგია მარტო თავის დედის ნუგეშ-მცემელი,
იგია ჩემი სიცოცხლეი და სიხარული,
იმითი მიდგა უძლურს ტანში უძლური სული,
ჩემის სიბერის მისაყრდომად ისლა მშთენია, —
მაგრამ, მამულო, წაიყვანე, დღეს ის შენია...

(შეწუხებული ჩაფიქრდება და მცირეს ხანს შემდეგ იტყვის)

ის დღეა დღეს, რომ მამულს ვუძღვნა ძის სიყვარული,
ან ძეს შევწირო საყვარელი დიდი მამული...
ამ ორის გრძნობის ბრძოლა გულმა ვით გადიხადოს?
ძის სიყვარული, თუ მამულის—რომელი დასთმოს?...
ეჰა, ამ დღისთვის გაგიზარდე, მამულო, შვილი,

სიცოცხლე მივეც, რომ შეიძლოს შენთვის სიკვ-
დილი...
დედის-ერთა მყავს, მაგრამ შენთვის მე მას ვშორდები.
ვინ იცის, შვილო, რომელს ველზედ მტრისგან
მოჰკვდები?
დამტირებელი დედა ახლო არ გეყოლება,
მის ცხარე ცრემლი სისხლიანს მკერდს არ გეპკურება,
დედისა ხელით ვერ შეიხვევ განგმირულ გულსა
და ეგრედ შენს თავს მტლად დაუდებ შენსა მა-
მულსა!...
შენს სიკვდილშია ჩემი ვაიც და ნეტარებაც,
მისთვის რომ მე ვარ დედა შენიც და ქართვლის დედაც:
ვით დედა-შენი იმ სიკვდილით შენით ვივაებ,
ვით ქართვლის დედა ვინეტარებ და ვისახელებ.
(ჩაფიქრდება და მცირე ხანს შემდეგ)

თავისუფლებავ, შენ ხარ კაცთა ნავთ-საყუდარი,
შენ ხარ ჩაგრულის, წვალებულის წმინდა საფარი,
შენ ხარ მშვიდობა და სიმრთელე ამა ქვეყნისა,
შენ ხარ აღმზრდელი ღვთაებამდე კაცთ ბუნებისა.
მტარვალთა თქმითა ოდითვე ხარ შენ აკრძალული,
ხე ცნობადისა, ედემს რგული, შენი ხე იყო;
მაგრამ სამოთხეც, ყოველისფრით აღსავსე სრული,
პირველ კაცთათვის უშენოთა არა რა იყო.
რა განიცადეს იმათ შენთა მადლთა უხვება,
მსწრაფლ აღგიარეს, ჰოი ღმერთავ, თაყვანებითა,
მსწრაფლ მოგიპოვეს: ფასად მისცეს თვის უკვდავება
და სამოთხეც სთმეს სრულის მისის ნეტარებითა.

ეგრედ ნაშოვნი რად წაგვერთვი მოსავთა შენთა?
რალად ჰლვრის დღესაც შენთვის სისხლსა ადამიანი?
რად შეიღებე კაცის სისხლით საშიშრად ჩვენდა
და რისთვის დახვალ ამა ქვეყნად პირ-სისხლიანი?
თვით ხარ მშვიდობა, უხვად მადლთა ქვეყნად მომფენი,
მაგრამ სისხლით კი იკვლევს გზასა მძებნელი შენი!
რად არ შენდება უსისხლოთა მისი ტაძარი,
მისი, რომელიც თვით მშვიდობის ღვთაება არი?...

შვილი (შემოდის გახარებული)

მოვიდა ჩვენი სანატრელი, დედავ, ამბავი:
ჩვენი ქვეყანა, საქართველო, გაღვიძებულა,
მთელი კავკასი, მტერზედ რისხვით აღმომქშინავი,
ერთისა აზრით, ერთის გრძნობით აღელვებულა.
მომილოცნია!... გაგვითენდა ძლივს ბნელი ღამე!...
მაგრამ შენ სწუხარ, თითქო ამ თქმით მე ვერ გაამე.

დედა

მე ვწუხვარ მარტო მასზედ, რომე ჩემს სიბერესა
სანუგეშებლად მხოლოდ ერთი მოეცა შვილი,
მე ვწუხვარ მასზედ, რომ ჩემს მამულს ამ ნეტარს დღესა
მხოლოდღა ერთი შეაკვდება ჩემგან შობილი.
ვაი, რომ ჩემის სიცოცხლისა მზე მაშინ ჩადის,
როცა ამოდის ჩემის ქვეყნის მზეი დიადი!...
ვაი, რომ ბინდი დღეთა ჩემთა სიკვდილს მიქადის,
როს ჩემის ხალხის დიდებისა სჩანს განთიადი!

ამაზედ ვწუხვარ... მაგრა ამას რაღა ეშველოს?
ღმერთს მარტო ერთს ვსთხოვ, მკვდარი დედა ძემ
ასახელოს.

შვილი

როგორ? მეც მგზავნი საომრადა, დედის ერთასა,
რომ თავი დავსდო მამულისა ჩვენის სახსნელად?

დედა

სულზედა დიდი ცოდვა უნდა ედვას დედასა,
რომ შვილი ამ დროს არ გაჰგზავნოს ძმათა საშვე-
ლად...
ღმერთმა გვაშოროს, შვილო ჩემო, იმა სირცხვილსა,
რომ შენ შინ იჯდე, ოდეს სხვანი იხოცებიან.
ვინც მამულისთვის არ იმეტებს თავისა შვილსა,
მას შვილი თვისი, ჩემო კარგო, არ ჰყვარებიან...
ვაჟ-კაცად იყავ, — ჩემი თხოვნა არის მხოლოდ ეს.

შვილი

არას დროს არა მყვარებიხარ ისე, როგორც დღეს,
შენ, დედა ჩემო!... რასაც მნუკავ, აღგისრულდება...
შენგან შობილი შვილი განა მხთალად მოკვდება!

(ისმის გარედგან ჯარების ხმაურობა, შვილი ფანჯარას მივარდება)

დედა (თავის თავად)

არ იცი, შვილო, როგორ მიღირს მე ეს სიტყვები,
და ვერც შეიტყობ მაგას ჩემგან, ისე მოვკვდები...
იმ დრომდე სულსა დანაშთენსა ღონეს მოვუკრებ,
ვიდრე საომრად, შვილო ჩემო, შენ გაგისტუმრებ,

რომე სიკვდილმა ჩემმა უცებ არ დაგაბრკოლოს, —
და მერე კი ვგრძნობ : ბედი ჩემი მომიღებს ბოლოს.

(ისმის ჯარების სიმღერა ორ-პირად)

„ქართველო, ხელი ხმალს იკარ,
დღე გათენდა დიდებისა,
თოფ-იარაღი აისხი,
დრო მოდის გამარჯვებისა.

მამულის დახსნის დღე არის,
ქვეყანა გვნუკავს შველასა,
თავისუფლების შოვნაი
სჯობს საშოვნელსა ყველასა.

მამულის დამხსნელს ვაჟკაცსა
ხმალი და გული სდომია,
ვაჟკაცის გამომჩენელიც
მტერთან გულდაგულ ომია.

მამულის დახსნის არ მდომი
თავისა თავის მგმობია,
ძმანო, შინ ულლით სიცოცხლეს
ომში სიკვდილი სჯობია.

მაშ მამულს თავი შევსწიროთ
საშველად, გამოსახსნელად,
თუ მისთვის დავიხოცებით,
ჩვენ ის გვეყოფა სახელად.

ქართველო, ხელი ხმალს იკარ,
დღე გათენდა დიდებისა,

თოფ-იარაღი აისხი,
დრო მოდის გამარჯვებისა.“

(ქუჩიდამ ისმის დედა-კაცების და სოფლის პატარა ბიჭების ძახილი: ,,ჯარს გაუმარჯოს, ჯარს გაუმარჯოს''. ისმის კიჟინა და ხმაურობა).

დედა (აღელვებული)

მიმიყვა, შვილო, დამანახვე ქვეყნისა მხსნელნი,
რომ მით დავიტკბო დღენი ჩემნი უკანასკნელნი.

შვილი (ჩამოიყვანს ლოგინიდგან დედას, შეუჯდება მხრებში და მიიყვანს ფანჯარასთან)

შეხე, დედილო, ამ განწირულ ყმაწვილ-კაცობას,
ისე მიდიან სასიკვდილოდ, როგორც დღეობას.

(დედა, რა დაინახავს ჯარს, ცრემლს ვერ იმაგრებს და ტირის)

შეხედე, ხალხი რა რიგ ლოცვით ჯარსა აცილებს,
დიდი, პატარა მხიარულობს, შენ რა გატირებს?

დედა

ღმერთმა კურთხევა დიდ საქმეში წინ წაგიმძღვა-
როთ!

ჩვენ კი დედებმა ღვთის წინ უნდა ცრემლები ვღვაროთ,
რომ ჩვენ შეგვასწროს მამულისთვის თავ-დადებულნი

კიდევ გიხილოთ შინ მოსულნი, გამარჯვებულნი.
მიმიყვა, შვილო, ლოგინთანვე, მუხლი მეჭრება.

(შვილს დედა უკანვე მიჰყავს)

ვაიმე, შვილო, რამდენს დედა აუტირდება,
როს ველარ ნახავს თავის შვილსა უკანვე მოსულს!...

შვილი

რა ვუყოთ, თუ კი სხვა გზით შველა არა აქვს მამულს!

(ამ დროს ერთი ცხენოსანი მოადგება ფანჯარას და გარედამ იძახის)

ცხენოსანი

კიაზო, წამო!... რაღას იცდი, გვიგვიანდება,
დრო საშურია... ჩვენ ძმებს ჩვენით მშველი აკლდება.

შვილი

აჰა მოვდივარ! აბა, დედი, მოიეც გული!
ჩემგან — მეომარს, შენგან შვილსა ითხოვს მამული.

(დედა გადეხვევა შვილს და გულზედ მიიკრავს)

მშვიდობით, დედი! შენ ჩემზედა ნუ დაღონდები,
ცოცხალი მოვალ, თუ არა და ისე მოვკვდები,
რომ ჩემს სიცოცხლეს ამჯობინო ჩემი სიკვდილი...
ნუ სტირი, დედი! გზათა ვდგევარ, დამლოცე შვილი.

დედა

ვაი შენს დედას!... მოვიდა დრო განშორებისა
და გული მიმდის... უძლურია გული დედისა...
მაგრამ ნუ სწუხარ... გადამივლის... შვილო, მშორ-
დები!?
ვაი თუ მოვკვდე და ვისგანლა დავიტირები?...

(სტირის და უფრო მაგრად გულზედ მიიკრავს შვილს. მერე უეცრად ხელს ანებებს და ზარ-დაცემულსავით თვალში თვალს უყრის და მცირეს ხანს ამ ყოფით არის)

დედა

დედა არ გიყვარს, დედა შენი მოხუცებული?

შვილი (გაოცებით)

მერე რო მიყვარს?

დედა

მასთან დარჩი!

შვილი

მერე მამული?

დედა (თითქო ეხლა გააზსენდაო)

მართლა, მამული!... იგი უფრო საყვარელია,
მაშ წადი, შვილო!... ღმერთი იყოს შენი მხსნელია...

მაგრამ, ვიშ! მე რომ უშენოთა მარტო მოვკვდები,
ვილა დამმარხავს?... წადი... წადი... ნუ გვიანდები...

შვილი

ეჰა, მამულო! შენის ტრფობის ძალსა ღვთიურსა
რა დაუდგება? კლდის სიმაგრეს აძლევ უძლურსა...
ოდეს შენდამი სიყვარული დაიძვრის გულში,
დედაც კი შვილის სიყვარულს ჰკლავს შენს სიყვა-
რულში;
რა სხივოსანი შენი შუქი აღმობრწყინდება
კაცისა გულში, ყველა გრძნობა მასშია ჰქრება,
ვითა მზის შუქში უმცირესი მნათობი ცისა,
ვითა ზღვაშია დაცემული წვეთი წვიმისა.
მშვიდობით, დედი! ძნელი არის შენი დათმობა,
მაგრამ უფრორე ძნელი არის მამულის გმობა.

(შვილი გადის)

დედა (ღონე მიხდილი გადიქცევა ლოგინ-
ზედ და სულთ-მობრძავი ამბობს:)

ვაიმე, შვილო!... შენს წასვლასთან მიქრება ალი
ჩემის სიცოცხლის... უშენოთა ძნელია ყოფნა...
დიდხანს ებრძოდა შვილის ტრფობას მამულის ვალი,
ვალმა აჯობა, მაგრამ ძვირად დამიჯდა ჯობნა.
სულიც ამომდის... არ ყოფილა ძნელი სიკვდილი,
როცა შენ შენი აღასრულე... მამული... შვილი!...

(კვდება)